

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ТЕАТРУ КОРИФЕЇВ – НАДБАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ

2004 рр.)/ за редакцією В.Г.Кременя – Тернопіль: вид-во ТДПУ імені В.Гнатюка, 2004.– 147 с.

11. Пидаев А.В., Передерий В.Г. Болонский процесс в Европе. Что это такое и нужен ли он Украине? Возможна ли интеграция медицинского образования Украины в Европейское образовательное пространство: – Одесса: Одес. Гос. Мед. Ун-т, 2004.– 192 с.

12. Сохор А.М. Логическая структура учебного материала. Вопросы дидактического анализа. – М.: Высш. шк., 1974. – 192 с.

13. Стучинська Н.В. Логіко-дидактична структура навчальної дисципліни „Медична та біологічна фізика” Умань.

14. Уинстон П. Искусственный интеллект. – М.: Прогресс, 1987. – 549 с.

Лідія Лимаренко, кандидат педагогічних наук, доцент
Херсонського державного університету

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ТЕАТРУ КОРИФЕЇВ – НАДБАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглядається діяльність театру корифеїв другої половини XIX – початку XX століття, зосереджено увагу на ролі М. Л. Кропивницького в розвитку українського національного театру. Автором визначено театральні педагогічні ідеї корифеїв і на прикладах доведено, що ці ідеї використовуються в професійних, аматорських театрах, а також у вищих навчальних мистецьких і педагогічних закладах України.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Український театр – явище світової культури, яке збуджує нашу свідомість та спонукає науковців до глибокого дослідження.

Народжувався сучасний театр України не на порожньому місці, він мав попередників і отримав у спадщину досить багато педагогічних ідей, традицій українського національного театру корифеїв другої половини XIX – початку XX століття, практичні настанови у вигляді начерків з теорії режисури, що вилилися в певну систему. Здобутки театру підсумовані в цілій низці методично-теоретичних праць: Л.А.Дашківської, О.А.Казимириной, З.П.Мороза [5; 2; 4].

У традиційному театральному “трикутнику”: драматург – режисер – актор, вирішальною з’єднуючою силою, яка стимулює розвиток драматургії й акторського мистецтва, завжди залишається режисерська творчість, що сприяє утвердженню самобутнього обличчя, естетичної неповторності національної сценічної культури. Процес утвердження режисерського мистецтва бере початок від багатогранної творчості корифеїв і насамперед від пошуків М.Л.Кропивницького, М.П.Старицького, М.К.Садовського та П.К.Саксаганського.

Театральні педагогічні ідеї українського театру другої половини XIX – початку XX століття – явище досить складне й багатогранне,

яке вимагає ґрунтовного і аналітичного вивчення. Корифеї, визначаючи важливу роль режисури в театрі, самі були дійсно талановитими режисерами.

На жаль, театральні педагогічні ідеї театру створювалися в умовах заборони українського слова, що пов’язано з жорстоким царським Валувєвським циркуляром та Енським указом. Українські майстри прагнули, щоб наш театр, гнаний самодержавством, підняв голову, увійшов у сучасний світовий культурний процес, був на рівні європейського сценічного мистецтва, не втрачаючи свого національного обличчя. Так і сталося, але вже після їх смерті.

Художні керівники кращих театрів України, викладачі акторської майстерності вищих педагогічних і мистецьких закладів орієнтуються на здобутки національного театру епохи українського відродження.

Основні театральні педагогічні ідеї національного українського театру, традиції, естетичні принципи майстрів відбиваються у сценічних постановках наступних режисерських поколінь, хоча на деякі імена, спадщину, дос від режисерів і акторів були накладені суворі заборони.

На сучасному етапі ця проблема досить актуальна, адже сьогодні театральні педагоги, діячі мистецтва з успіхом користуються і розвивають народно-реалістичні принципи

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ТЕАТРУ КОРИФЕЇВ – НАДБАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ

національного театру XIX – XX століть.

Г'еси корифеїв і досі становлять основу репертуару української сцени. Їх багатощі ідеї театр зберігав протягом століття і нині опановує з драматичними перипетіями. Саме тому дослідження цього питання має велике практичне значення для української художньої культури, яка до своїх програм включила вивчення цього питання.

Мета даної статті полягає у визначенні педагогічних ідей українського театру корифеїв другої половини XIX – початку XX століття.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- розкрити поняття “театр корифеїв” та місце М.Л.Кропивницького в розвитку українського національного театру;

- визначити роль театральних педагогічних ідей театру корифеїв у розвитку культурного життя сучасної України.

Практична цінність роботи полягає у тому, що її матеріали можуть використовуватись у викладанні курсів “Історія української та зарубіжної культури”, “Теорія драми”, “Методика роботи з молодіжним театральним колективом”, написанні рефератів.

Виклад основного матеріалу. Створення українського професійного театру й наступний етап розвитку реалістичної драматургії пов'язані з ім'ям М.Л.Кропивницького, багатогранна діяльність якого мала велике значення для розвитку театального мистецтва.

27 жовтня 1882 року на сцені міського театру в Єлисаветграді (нині Кіровоград) Марком Лукичем Кропивницьким була поставлена “Наталка Полтавка” І.П.Котляревського за участю Марії Заньковецької в ролі Наталки. З того часу розпочалася історія українського професійного театру корифеїв, якому судилося досягти класичних вершин акторської та режисерської майстерності й здобути світову славу. У жовтні 1982 року за рішенням ЮНЕСКО широко відзначалося 100-річчя цієї знаменної дати [3, 3].

М. Кропивницький відчував дух епохи: нова драматургія вимагала і нової сценічної інтерпретації, а мистецькі засоби відповідно до цього набирали іншого змісту й форми вираження. Драматург наслідував театральні ідеї режисури М.С.Щепкіна, який ще на початку XIX століття наполегливо шукав нових засобів театральної виразності. Все своє життя великий актор непримиренно боровся проти класичної манери гри, розрахованої лише на суто зовнішній ефект. Він радив акторові не приступати до

вивчення ролі, не прочитавши уважно всієї п'єси для глибокого усвідомлення ідейного змісту і загального задуму драматурга, вимагав не “підроблятися” на сцені під живу людину, а бути нею. Усе це можна простежити в діяльності театру корифеїв.

Визначення “корифеї української сцени” пішло з народу [1, 6]. Театр корифеїв – це епоха в розвитку національного театру, цілий напрямок, явище всієї культури. Це широке коло митців – Кропивницький, Заньковецька, Саксаганський, Садовський – блискуча плеяда майстрів української сцени, об'єднаних спільністю ідейних спрямувань, які дотримувались демократизму, народності і реалізму. Вони засобами мистецтва зробили більше, ніж дехто з політичних діячів, публіцистів і їх імена справедливо вписані золотими літерами на скрижалі історії світового мистецтва.

Велика заслуга української інтелігенції, що присвятила своє життя сцені, в тому, що вони в часи послідовного русифікування, зрозуміли: тільки народ зберігає те, що ми звемо українством.

Сценічне мистецтво театру корифеїв витримало іспит часом внаслідок вияву митцями високої громадянської свідомості, стійкості, мужності в умовах жорстоких урядових переслідувань демократичного театру у царській Росії, виняткової працьовитості, творчого змагання між собою, навчання у процесі сценічної практики, а головне – відданості ідеї служіння народу [3, 8].

Варто наголосити, що за свій час (кінець XIX – початок XX ст.) український театр корифеїв став визначним суспільно-мистецьким явищем як за змістом, так і за високим рівнем мистецтва, що стояло на передових рубежах епохи. Висунувши передові на свій час суспільно-мистецькі завдання, театр закономірно вдався для їх розв'язання, до нових художніх і організаційних форм діяльності. У кращих зразках своєї творчості він розвиває естетичні засади вітчизняної революційно-демократичної традиції, торкається гострих суспільних проблем села, народження сільської буржуазії. Ніколи в героях у них не ходили багаті, лихварі, гендлярі. Вони завжди ставали на захист ошуканих, знедолених. Театр корифеїв при всій розмаїтості палітри, несхожості, своєрідності як кравих індивідуальностей був театром чітко окресленої художньої форми, мав свої канони, образну мову, сценічні тропи, жанрові, стилістичні відмінності.

Протягом десятиліть український класичний театр пройшов шлях від своєрідного народного

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ТЕАТРУ КОРИФЕЇВ – НАДБАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ

театру до театру професійного, у якому розкривалися складні, психологічні людські характери. Цей театр був акторським. Самі драматурги були акторами і, створюючи п'єсу, обов'язково "приміряли" ту чи іншу роль на себе. Освітній ценз їх був високим, вони добре орієнтувалися в естетичних пошуках моделі якщо не світового, то принаймні європейського театру. Їх ставка на яскраву індивідуальність, акторський ансамбль сприяла тріумфальному успіхові українських труп. У певному розумінні цей театр можна назвати театром "зірок".

Корифеї української сцени були самобутні і неповторні. Танець, пісня, пластична образність, поліфонічність вияву акторського мистецтва становили цінне надбання їхньої сценічної творчості. Висока оцінка праці українських авторів, вихованих М.Кропивницьким, свідчить про великий мистецький рівень їхньої творчої діяльності, глибоку соціальну значимість, ідейну вагомість і художню силу вистав [6]. Тому не можна не відзначити заслуги Кропивницького перед театром.

Історія українського театру не знала досі такого режисера-педагога, як М. Кропивницький. Талановитий митець надавав великого значення організаційно-творчому началу в трупі. Формуючи її, він шукав людей освічених, з природженим сценічним обдаруванням, в основному орієнтувався на талановиту молодь, на учасників аматорських вистав. Кропивницький розумів, щоб мати пристойних акторів, їх треба виховувати, і виховав кілька поколінь акторів. Цим самим він зміцнив справу театральної культури України та передав через своїх учнів невмирущі педагогічні ідеї основоположників і творців реалістичної школи українського театру, до яких і сам по праву належить [7, 156].

Учні М.Л. Кропивницького були справжніми майстрами, вони мали енциклопедичні знання в акторській творчості: їм були підвладні всі жанри сценічного мистецтва. Почавши зі школи М.С.Щепкіна, корифеї з часом піднялися до високого рівня художнього узагальнення образу. Вони черпали свої барви з народного життя, естетичні ідеали виводили з джерел фольклору, були народними за своїм характером. Театр вдавався до передових на той час мистецьких принципів: щепкінського вчення про співчуваючого актора, школи перевтілення на основі переживання; до реалістичного відтворення середовища дії, правдивої її атмосфери; поетичної мови мистецьких образів, стилістики драми, поєднаної музикою. Нарешті,

він одним із перших на європейському континенті надав великих повноважень в організації сценічного видовища режисерові, який забезпечує виставі єдність, цілісність ідейно-художнього задуму і його втілення.

Уже в наш час дослідники, щиро закохані у театр корифеїв, постійно намагаються довести високий професійний рівень його режисери, яка закладена в докладних ремарках і підкріплена глибокими знаннями ментальності українського народу, його життя і побуту, сценічним досвідом, власною високою культурою кращих представників демократичної інтелігенції, що не тільки не посоромилися вийти на сцену, а щиро вважали її своїм єдиним і високим покликанням.

Мандрівний театр вимагав постійного оновлення репертуару і це змушувало корифеїв дедалі частіше акторську працю виконувати в чергу з письменницькою.

Театр корифеїв виконав свою благородну місію. Вийшовши з народу, він повернувся до нього живим і вічним. Вистави за п'єсами корифеїв глядачі дивляться із задоволенням по кілька разів. Імена корифеїв освітлюють шлях не одного покоління театральних діячів, ними пишалися і пишуться всі, хто працював на цій ниві. Ця спадщина стоїть на сторожі кращих національних традицій сценічного мистецтва.

Основу щоденного репертуару більшості українських театрів і сьогодні становить драматургія М.П.Старицького, М.Л.Кропивницького, І.К.Карпенка-Карого та письменників, що продовжували їх творчий пошук.

Корифеї українського театру залишили багато традицій для подальшого розвитку й удосконалення національного театру, які з часом "переросли" у театральні педагогічні ідеї. М.Л.Кропивницький залишив у спадщину свій великий драматургічний доробок і ще більше сценічний – досвід актора і режисера. Українські драматурги успішно розвивали і розвивають народно-реалістичні принципи драматургії, театру і, зокрема, трупи Кропивницького, його акторської школи. У цілому ряді п'єс репертуару театру, таких, як "Комуна в степах" М.Г.Куліша, "Дівчата нашої країни" І.К.Микитенка, у більшості комедій О.Є.Корнійчука – особливо відчутні традиції кращих творів Кропивницького. Вони позначились на образному строї п'єс, на прийомах сценічності, на жанрових епізодах і на природі комічного, на мові персонажів і на використанні народнопоетичних мотивів. У ранню пору становлення української драматургії ХХ століття дехто з молодих тоді режисерів багато чому вчився у великого майстра, іноді

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ТЕАТРУ КОРИФЕЇВ – НАДБАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ

навп'язку прямо відштовхуючись у своїй роботі від деяких сюжетних мотивів п'єси періоду життя Кропивницького, творчо розвиваючи образи, на які він звертав у свій час увагу.

Кропивницький був глибоко переконаний, що саме режисер є справжнім володарем вистави, що у театрі від режисера залежить все. У видатного корифея на сцені діяв справжній ансамбль – це не тільки гармонійне виконання головних ролей, а й нерозривне злиття з ідеєю даної п'єси виконавця центральної ролі, хориста, статиста, оформлення тощо.

Театр корифеїв – результат колективної народної творчості – пройшов великий шлях розвитку. Він творчо використовував традиції минулого, що стали ґрунтом, на якому в кінці ХІХ століття виникли український професійний театр і національна драматургія. Ця драматургія в свою чергу збагатилася професійний і аматорський театри новими темами, ідеями, образами.

Корифеї, створюючи театральні педагогічні ідеї, дотримувались принципу ідейно-естетичного виховання народу. У них багато спільних рис в акторській та режисерській майстерності, яка ґрунтується на творчому успадкуванні реалістичних традицій народного театру і надбань майстрів професійної сцени.

Сучасний театр отримав у спадщину театральні педагогічні ідеї і досвід театру ХІХ–ХХ століть, де основними засадами театральної теорії було розуміння вистави як завершеної в собі цілісності, здійснюваної у формах самого життя за принципами життєво-художньої логіки. Утвердилися поняття мистецької школи, єдності стилю, формування репертуару за певною ідейно-художньою програмою, а також певні критерії організації театру, місця в ньому і характеру творення музичних та хореографічних елементів, розуміння як чинників синтетичної драматургічної структури вистави.

Сьогодні, професійний театр, будучи вищим шаблоном загальнонародного театрального мистецтва, є взірцем і постійним джерелом творчого досвіду для аматорських колективів.

Так, мистецькі досягнення Старицького, Кропивницького, Карпенка-Карого, Садовського та інших визначних майстрів сцени збагатили творчий арсенал професійного театру. У свою чергу, із середовища послідовників корифеїв виходить на професійну світову сцену найобдарованіша молодь, що розвиває

театральні педагогічні ідеї своїми видатними нащадками. І надалі народна творчість у тісному зв'язку з професійним мистецтвом буде служити розвитку та збагаченню художньої скарбниці українського суспільства.

Отже, театральні педагогічні ідеї українського театру другої половини ХІХ – початку ХХ століття виховували суспільство на засадах демократизму і народності, слугували основою творчості К.С. Станіславського, Л.С. Курбаса, А.М. Бучми, Ю.В. Шумського та багатьох інших.

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, українські театральні діячі були тією силою, яка перша усвідомила могутність вітчизняної культури. Вони зрозуміли, що без відродження національного нема сенсу мріяти про самостійну, незалежну державу. Корифеї українського театру залишили багато традицій (принципи життєвої правди, теорії режисерської науки, гармонійне поєднання усіх компонентів вистави, психологічна розробка характерів персонажів, організаційні моменти) для подальшого розвитку і удосконалення національного театру, які з часом “переросли” у театральні педагогічні ідеї, які молоде покоління акторів і режисерів реалізують у своїй творчій діяльності.

1. Драк А. Спадщина, яку ми так і не осягнули // *Український театр*. – 1994. – №1. – С. 6 – 8.

2. Казимиров О.А. *Український аматорський театр (дожовтневий період)*. – К.: Мистецтво, 1965. – 234 с.

3. *Корифеї українського театру: Збірник / Упорядкування, вступ. стаття, приміт. І.О. Волошина*. – К.: Мистецтво, 1982. – 309 с., іл.

4. Мороз З.П. *Українська драматургія і театр другої половини ХІХ ст.* – К., 1950.

5. *Режисура українського театру: Традиції і сучасність: Зб. наук. праць / Відп. ред. Л.А. Дашиківська; АН УРСР. Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського*. – К.: Наук. думка, 1990. – 300 с.

6. *Спогади про М. Кропивницького* – К.: Мистецтво, 1990. – 216 с.

7. *Український драматичний театр*. – К.: Наукова думка, 1990. – 518 с.